

ПОЛІСЕМАНТИКА ЛІРИКИ МИКОЛИ ВІНГРАНОВСЬКОГО

М. Вінграновський справедливо вважається одним із найяскравіших письменників-шістдесятників, Метром, великим талантом “щирості та впливу на душу читача” [9, с.58]. Як засвідчує огляд наукових праць [див. праці Л. Бур’ян, І. Дзюба, Л. Талалай, М. Якубовська та ін.] щодо творчості М. Вінграновського, семантика поезій письменника не становила окремого дослідження. Науковці зверталися до неї переважно визначаючи майстерність поета, який “ володіє даром винятково органічного відчуття слова, уміє розрізняти найтонші його модуляції ” [7, с.281].

Мета нашого дослідження – визначити домінантні семантичні поля лірики поета, світовідчуття сприймання митця, оскільки саме до сфери літературознавчої семіотики входять дослідження художніх творів як цілісних явищ у сукупності змістових (зміст та смисл твору, його тематика, характери персонажів тощо) та формальних (фабула, сюжет, композиція, звукова архітектоніка та ін.) [6с.629].

На нашу думку, для лірики М. Вінграновського характерні переважно такі семантичні поля: “Дніпро”, “Народ”, “Космос” і “Україна ”, які мають самостійні художні плани, певні естетичні варіювання і водночас – єдину чітку “генеральну” концепцію [10, с. 142].

Розглянемо семантику образу Дніпра у М. Вінграновського. Дніпро – це символ вічності, пам’яті, безперервності людського буття: *“Сама собою річка Маленька річечка, вузенька, як долоня. Ця річечка – Дніпра тихенька синя доня, Маленька донечка без імені йще...”* [12, с. 272] і є синонімом до образу України, Батьківщини: *“Подаруй мене, Земле, Вітчизні / І води подаруй із Дніпра”* [12, с. 176].

Нового декламаційного сенсу набуває звернення поета до Дніпра в ліричних творах для дітей: *“Спи, моя дитинко, на порі. / Тіні сплять і сонна яворина... / Та як небо в нашому Дніпрі, / Так в тобі не спить хай Україна”* [12, с. 295]; *“Щаслився ж і цвіти, метелику малий, / На долю і на волю тополину, / Понад Дніпром, де сонце, де орли, / Понад Дніпром на світ, на Україну”* [12, с. 296].

Окрім того Дніпро виступає як елемент яскравих пейзажних замальовок у творах поета: *“Над гаєм грає птичий грай, В дощі вдягаються тополі, І квітів жовто-синя повінь Біжить навипиньках до Дніпра”* [12, с. 188]; *“Десть там яр у глибині полів є/ Десть там я над яром тим дніпровим”* [12, с. 163].

Здебільшого образ “Дніпра” у ліричних творах М. Вінграновського – це вимір себе у просторі, точні координати своєї приналежності до землі, краю, народу: *“Мене до себе перевозданно горне / Дніпрородженний світ мій на землі”* [12, с. 40]; *“Я люблю тебе, степом, Дніпром і Тарасом, / Орлім небом з барвистості хмарних споруд”* [12, с. 61].

Звернімо увагу на інше змістове поле. Символічний образ “народу” в ліричних творах М. Вінграновського включає в себе безліч складових, втілюючись у різноманітних сюжетах, образах-символах, ліричних зізнаннях, поглядах, які проходять крізь призму історії, оцінку сучасності.

Поезія М. Вінграновського ґрунтується на його принциповій громадянській позиції, яка стала творчим кредо поета: *“Народ всевічний. Слово – наш народ”* [12, с. 227]. Поет переконаний у тому, що “нам дорога у ракетнім світі духовна спадщина предків, і намагається цю єдність минулого і сучасного зробити художньою реальністю, живим образом [5, с. 336].

На думку М. Рильського, Вінграновський – поет глибоко національний, оскільки він розуміє причетність і відповідальність за долю нації. У вірші “І є народ” в правдивих емоційно-яскравих образах вимальовується народна ментальність: *“І дума про народ, моя стодумна дума / Навишпиньки заглядає у чоло”*; *“Бо він народ. Бо він глагол життя. / Він зміна змін. Йому нема заміни. / Бо він один крізь весни і крізь зими / Веде свій шлях з не бути у буття”* [2, с. 42].

Семантичне поле “народ” у поезіях М. Вінграновського етично глибоке, вікове, художньо самодостатнє, що відповідає всьому українському роду: *“Кривавсь, мій гніве, чорно, тлусто Кривавсь вогнем своїх щедрот, І дмухай в світ, і дмухай в людство, В мій кукурудзяний народ!”* [2, с. 21].

Історію українського народу, біографію свого покоління спостерігаємо у вірші “День перемоги”: *“Стоїть народ і мій народи / Із похоронкою в руках”*; *“Народ піврукий і півногий...”* [3, с. 28]; *“Так стали ми народоперші, / Його незаскленім вікном”* [3, с. 30]. Слова поета звучать як клятва, що стає програмою усіх поколінь: *“Народе мій, як добре те, Що ти у мене є на світі. Не замело? Не замете. Була б колиска – будуть діти”* [2, с. 164].

У вірші “Величальна народів” М. Вінграновський зізнається в любові до свого народу, оспівує його силу: *“Цілуєм руку своєму народу, / Цю ніжну руку – вона любить нас”*; *“У просторі віків, любові і свободи / Народ – Віки, Свобода і Любов”*[3, с. 33]

Космічна тема, яка була дуже популярною в українській поезії першої половини 60-х років, прозвучала у ліриці М. Вінграновського і здобула своє оригінальне втілення: *“Народе мій! Поки ще небо / Лягає на ніч у Дніпро – / Я на сторожі коло тебе / Поставлю атом і добро”* [2, с. 27]; *“Усе роздягнено і зближуються кроки... / Серця, держави, квіти, літаки, / І космос, і розлуки, і роки, / Усе роздягнене, оголене... на доки?”* [2, с. 158].

Вірші поета співзвучні з загальною проблематикою – тривогою за долю планети. Саме глобальні образи, оперування широкими просторовими й часовими площинами органічно вписує його поезію в літературний процес того часу: *“Мені привиділось затемнення Землі: / Водневих бомб чорно летючі зграї, / І людство, скорчене у попелястій млі, / І хмари, як папір, горять у небокраї. // Кричить Америка, і Африка горить, / Волає Азія, і пломенить Європа.../*

Забагрюючи космосу блакить, / Летить Земля, відкривши смертно рота” [3, с. 334].

Семантика слова “космос” усвідомлюється М. Вінграновським як арена зіткнення руйнівної і творчої сил. Характерним у цьому плані є вірш “Фуга”, в якому автор прагнув персоніфікувати суспільно-моральні категорії. Твір починається такою глобально-космічною картиною: *“Сутеніло. Сатаніло. Погляд сходить кров’ю... / В скафандрі хмар ішло землею небо. Сутеніло. / Бомбами, бомбами, бомбами / Бийте свободу в лоб!”* [2, с. 160].

Космос для поета – переплетіння доброго і злого начал, при цьому він має свій неповторний спосіб реалізації на рівні символіки, образної палітри: *“Вставай, рибалко! Гаснуть метеори, / В загуслу північ б’ються каюки. / Здіймай вітрила і заводь мотори, / Де кручі, глід, стежки і будяки”* [2, с. 218].

Ми стикаємося з іншим значенням космосу, що має назву народної космології. Поняття космічного у Миколи Вінграновського – це поняття максимуму, апогею, своєрідний критерій виміру людських справ, моральних категорій: *“ Мій світе, світку, світошенько, / Мій світошенько, світище мій! ”* [2, с. 63].

У символіку образу “космосу” поет включає не лише картини й деталі, які виражають стан його душі, спогади. Він також прагне передати особливості сучасної йому епохи, малюючи на тлі досягнень людства, що сягнули за межі земного, й картини важкої праці, яку теж повинна полегшити наука й техніка: *“І мозолі під прапорами, / І космос, і над буряками / Жінок похилених, як в сні”* [2, с. 64].

Отже, космічну тему автор наповнив суспільною, земною проблематикою. М. Вінграновський вловив дихання традиції, історизм суспільного і філософського мислення. Предметом його поезії став не стільки космос реальний, що впритул наблизився до людини, але й космос душевний, одвічне прагнення мистецтва вийти за рамки особистого досвіду, побачити людину як частку всесвіту.

Багатоплановим у поезії М. Вінграновського є образ України.

Образ України в ліриці поета позначений топосами (Київ, Канів, Львів, Полтава, Обухів, Кривий Ріг, Холодна Балка): *“І Київ на Богдановім коні / Пливе навстріч дніпровою водою...”* [2, с. 50]; *“Лиш Десна молода...Молодесенький Канів”* [3, с. 53]; *“В Холодній Балці сон тече...”* [2, с. 56]; *“Ішов додому із Полтави, / Проснувся – у Полтаві знов!”* [2, с. 85]; іменами (Шевченко, Наливайко, Остриця): *“То – сон-Шевченко виснений століттям / Для пробудіння всіх синів й століть”* [3, с. 20]; *“Де в сні старим про Остриця / Чорніє груша на снігу”* [2, с. 205]; архетипними образами (могили, степ, яничари): *“Могил нема. Могили повтікали. / Дніпро утік – осталась лиш вода”* [2, с. 254].

Поетові однаково болить і доля України, й убогість обділених любов’ю людських душ. Спостерігаємо своєрідне перетікання в межах одного вірша пристрасного освідчення Жінці в щире зізнання в любові до рідної землі,

Вітчизни. Характерний у цьому сенсі вірш “У ніч кам’яну, коли темно воді і дорозі”. Ліричний герой М. Вінграновського шукає сили в любові до Батьківщини, закликаючи: “Зоре, будь при мені, будь навіки мені при мені” [2, с. 51]. Ці ж слова адресовані й коханню, яке сприймається таким органічним і невіддільним від свого існування, як і любов до України. Їхня єдність – це єдність духу і тіла, розуму і серця, почуття і обов’язку.

У поезиці письменника перейдено грань відчуття Вітчизни як абстрактного образу. Україна для нього і “дружина і жона” – на рівні відданості і чистоти: “Повір мені, ти чуєш, чуєш, Моя дружина і жона” [3, с. 52]; “А мені – дружина й Україна, / Сто тривог і тисяча доріг!” [3, с. 113].

У вірші “Український прелюд” відчуття Вітчизни в поета овіяне смутком і особливою ніжністю: “Останній міст проплив удалині, Колеса змащено росю голубою – І Київ на Богдановім коні Пливе навстріч дніпрову водою...; Красо моя! Вкраїночко моя! Ну, що мені робити – я не знаю! То прилечу, то знову відлітаю, А день за днем і гасне, і сія...” [2, с. 50]. Ліричний герой поезії відчуває особливу спорідненість з рідною землею – становить органічну частину нашої держави України. Мотиви прощання і туги, символи Києва трансформуються у вигляді зорових образів, які віддаляються від поля зору, серце падає під колеса поїзда – і у жодній точці планети немає і не буде того затишку, який може знайти людина лише у відчутті рідної землі.

М. Вінграновський у 70 – 80-х рр. болісно і надривно продовжує досліджувати трагедію своєї Батьківщини, долі поневоленої України, яка немає “ні слів, ні голосу”, як висловився поет у вірші “І замалий, і неширокий” [3, с. 106]. Трагічно поет змальовує долю України-рабині: “Прийшла з неволі Україна / Й тебе на волю повела” [2, с. 44].

У вірші “День перемоги” поет різноманітно і багатозначно інтерпретує образ Вдови, що уособлює Перемогу, Україну, Любов, Життя і стає тлумаченням духовної сили народу та краси рідної землі: “Цілує тихо Перемога / Губами білими Вдову”; “І цілували наші губи / Вдова-Любов, Вдова-Життя” [2, с. 29 – 30].

Микола Вінграновський створив багато ліричних творів для дітей, в яких також, як і в інших поезіях автора домінуючими образами-символами виступають Україна, Вітчизна: “Спи, моя дитинко, на порі. / Тіні сплять і сонна яворина... / Та як небо в нашому Дніпрі, / Так в тобі не спить хай Україна.” [3, с. 295]; “Щаслився ж і цвіти, метелику малий, / На долю і на волю тополину, / Понад Дніпром, де сонце, де орли, / Понад Дніпром на світ, на Україну” [2, с. 296];

Отже, Україна для поета є неповторною, тривожною і радісною, засмученою і веселою, зневіреною і відродженою: “Вітчизно-сльозе-мріє-сну, / Прими болінь моїх весну” [2, с. 99]; “А мені – дружина й Україна, / Сто тривог і тисяча доріг!” [2, с. 113]; “Не надивлюсь на погляд дорогий. / На свою на нестомлену вітчизну” [3, с. 130]; “Бентежиш ти, бо хата твоя – світ. / Тривожшиш ти – життя – твоя Вітчизна...” [2, с. 192]; “Стояла Україна в

далині / І дні розорення мої благословляла” [3, с. 243]; “Прощай, Земля! Не жаль мені нічого! / Жаль одного, що ти, Земля, – моя...” [2, с. 251].

У поетичному світі М. Вінграновського спостерігається семантичне поле образу “Україна”, всеохоплююча любов до неї, почуття відповідальності за свій народ, безоглядність поетичного переживання: “Ми на Вкраїні хворі Україною, / На Україні в пошуках її” [2, с. 18]; “Ти водиш серцем нашим мужні кораблі / З вітрилами на щоглі України” [3, с. 31]; “Думок і почуттів у верховину, / Я раптом наживляю Україну...” [2, с. 38]; “Вже Україну видно мені всю” [3, с. 80]; “І в твоїй долі вибито вогнисто: / Земля твоя й Вітчизна – не мара!” [2, с. 156]; “Летить на мене доля моєї Вітчизни і людства” [2, с. 226].

У своїй відданій любові до Вітчизни митець і вбачає своє кредо. Він у ліричних творах висловлює любов до країни, приналежність до українського народу і закликає наступні покоління стояти на обороні кордонів нашої держави: “Вони кричать, бо голос України / Вчувається в кривавиці століть” [3, с. 72]; “І золотаве слово України / Горить у горлі порохом сухим” [2, с. 155]; “Тремтять, туреччини! Поети – не кроти. / Поета очі – це вітчизни очі”; “На ліктях, на колінах твій поет / Повзе до тебе, чуєш, батьківчино?!” [2, с. 162].

Узагальнюючи підсумки спостережень, проведених на ґрунті поетичних творів Миколи Вінграновського, зауважимо, що поетичний доробок автора характеризується різними тематичними діапазонами.

Цілком поділяємо думку І. Дзюби, який зазначає, що “ядром усієї поезії М. Вінграновського, навколо якого розгортається увесь зміст духовного життя і до якого він знову і знову повертається, нестримно тяжіє, – є народ, нація, Україна. Це просто те, чим живе його душа” [5, с. 50].

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що поет надає перевагу домінантним образам. За нашими спостереженнями М. Вінграновський найчастіше вдається до використання образів-символів: Дніпро, Народ, Космос, Україна, що відображають видозміни в художньо-естетичних пошуках митця.

Проведене дослідження відкриває перспективи щодо подальшого вивчення полісемантики лірики М. Вінграновського.

Література

1. Бур’ян Л. Наш земляк Микола Вінграновський // Дивослово. – 2003. – № 1. – С. 40 – 42.
2. Вінграновський М.С. Цю жінку я люблю. – К.: Дніпро, 1990. – 205 с.
3. Вінграновський М. Вибрані твори / Передмова Талалая Л.М. – К.: Дніпро, 2004. – 832 с.
4. Вінграновський М. З обійнятих тобою днів: Поезії: Для старшого шкільного віку / Передмова Дзюби І.М. – К.: Веселка, 1993. – 303 с.
5. Дзюба І. Духовна міра таланту // Вінграновський М. – Вибіркові твори. – К.: Радянський письменник, 1986. – 502 с.
6. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т. Гром’яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка – К.: ВЦ Академія, 2006. – 752 с.

7. Салига Т. У глибинах гармонії: Літературно-критичні статті. – К.: Радянський письменник, 1986. – 285 с.

8. Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів / За заг. ред. д-ра філол. наук. проф. В.В. Дубічинського. – Х. – ВД Школа, 2006. – 1008 с.

9. Талалай Л. Ілюзія добра і щастя: Роздуми над поезією М. Вінграновського // Березіль. – 2004. – № 7 – 8. – С. 166 – 176.

10. Талалай Л. Талант щирості // Дивослово. – 1998. – № 10. – С.58.

Анотація

Л.П.Копейцева Полісемантика лірики Миколи Вінграновського.

У статті розглядається полісемантика домінантних образів лірики М.Вінграновського. За результатами дослідження серед головних ознак і домінуючих сил у ліриці Миколи Вінграновського яскраво вирізняється оптимістичність та емоційність світобачення, яка найбільше виявляється у створенні наскрізних образів-символів. Серед них образи Дніпра, народу, України, Києва.

Ключові слова: ліричні твори М.Вінграновського, полісемантика, семиотика, семантичне поле, символічні образи.

Аннотация

Л.П.Копейцева Полисемантика лирики Николая Винграновского.

В статье рассматривается полисемантика ключевых образов лирики Н. Винграновского. По результатам исследования главными признаками лирики Николая Винграновского является оптимизм и эмоциональность мировоззрения, которые проявляются в создании главных образов-символов. Среди них образы Днепра, народа, Украины, Киева.

Ключевые слова: Лирика Николая Винграновского, полисемантика, семиотика, семантическое поле, символические образы.

Summary

L.P.Kopejtseva Polysemantics of lyrics Nikolay Vingranovskogo.

In article polysemantics of key images of lyrics N.Vingranovskogo is considered. By results of research by the main signs of lyrics N.Vingranovskogo optimism and an outlook emotionality is. In article the analysis of images of Dnepr, the people, Ukraine, space is carried out.

Key words: N.Vingranovskogo's Lyrical texts, polysemantics, semiotics, a semantic field, symbolical images.